

Зоя ЗАГИНЕЙ

*начальник відділу науково-методичного забезпечення
прокурорської діяльності
у сфері запобігання та протидії корупції
управління науково-методичного забезпечення
прокурорської діяльності
Національної академії прокуратури України,
доктор юридичних наук, доцент
trostuk@ukr.net*

УДК 343.322

НАДАННЯ ДОПОМОГИ В ПРОВЕДЕННІ ПІДРИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОТИ УКРАЇНИ ЯК СПОСІБ ВЧИНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ

Розглянуто проблему наукового та судового тлумачення поняття «підριвна діяльність проти України» як конститутивної ознаки державної зради (ст. 111 КК України), а також такого способу цього складу злочину, як надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підριвної діяльності проти України. Виокремлено основні ознаки вказаного способу. Запропоновано редакцію диспозиції ч. 1 ст. 111 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: наукове тлумачення; судове тлумачення; підριвна діяльність проти України; надання допомоги; іноземна держава; іноземна організація або їх представники; шпигунство; державна зрада; злочини проти основ національної безпеки України.

Постановка проблеми. В Україні протягом останніх двох років набула актуальності проблема захисту держави від зовнішніх загроз, що зумовлені як агресивними діями Російської Федерації (РФ), так і неефективним забезпеченням національної безпеки і оборони України, корупцією та недієвою системою державного управління, економічною кризою, виснаженням фінансових ресурсів держави, зниженням рівня життя населення тощо. У Стра-

тегії національної безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, вони визнані загрозами національній безпеці України [1]. Згідно з ч. 1 ст. 17 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [2]. Відтак, у державі має бути створений належний механізм захисту національної безпеки України, у тому числі й кримінально-правовими засобами.

У Розділі I Кримінального кодексу України (КК України) передбачена відповідальність за злочини проти основ національної безпеки, з-поміж яких – державна зрада, тобто діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (ст. 111 КК України).

Кількість злочинів, передбачених у ст. 111 КК України та облікованих у Єдиному реєстрі досудових розслідувань, суттєво збільшилася протягом 2014–2015 років. Так, у 2013 році було обліковано лише один такий злочин [3], у 2014 році – 65 [4], а в 2015 році – 80 [5]. За 6 місяців 2016 року (січень–червень) було обліковано 79 злочинів, передбачених у ст. 111 КК України [6]. Протягом періоду, що аналізується, збільшилася й кількість засуджених осіб, які вчинили державну зраду. Якщо протягом 2013 року за вчинення злочину, зазначеного у ст. 111 КК України, не було засуджено жодної особи [7], то у 2014 році – 1 особу [8], а в 2015 році – 2 особи [9]. Протягом першого півріччя 2016 року було засуджено 1 особу за вчинення державної зради [10].

Одним із способів вчинення вказаного злочину є надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Чи не найбільше труднощів викликає встановлення того, що слід розуміти під підривною діяльністю, оскільки відповідне поняття належить до оціночних, що передбачає необхідність встановлення його змісту щоразу, коли застосовується ст. 111 КК України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Донедавна проблема кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки загалом та за державну зраду зокрема була непопулярною серед науковців. Відтак, фундаментальних наукових праць у цій царині було небагато. Варто зазначити про науковий доробок з цих питань Г.В. Андрусіва, О.Ф. Бантишева, Л.В. Мошняги. Починаючи з 2014 року в Україні активізувалися дослідження проблем кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки. Протягом цього періоду було опубліковано монографії О.Ф. Бантишева, О.Ю. Гайворонського, О.В. Шамари та інших [11; 12]. Однак у них приділяється недостатньо уваги встановленню змісту поняття «підривна діяльність», а також характеристиці такого способу вчинення державної зради, як надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам

допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, не аналізуються ґрунтовно наукові та судові інтерпретації цього поняття. На нашу думку, це питання є вкрай актуальним на сьогодні і має важливе значення для правильної кримінально-правової кваліфікації за ст. 111 КК України, а також для вирішення інших кримінально-правових питань.

Отже, **метою статті** є дослідження проблеми наукового та судового тлумачення поняття «підривна діяльність проти України», а також такого способу вчинення державної зради, як надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (ст. 111 КК України).

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед зазначимо, що термін «підривна діяльність» у тексті нормативно-правових актів України майже не використовується. Натомість вживається термінологічний зворот «розвідувально-підривна діяльність», а подекуди – поняття «підрив».

У Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, затвердженій Указом Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016, найбільш актуальними у середньостроковій перспективі визнано такі загрози, як агресивні дії РФ, що здійснюються для виснаження української економіки і підриву суспільно-політичної стабільності з метою знищення держави Україна і захоплення її території, застосування воєнної сили, а також технологій гібридної війни; розвідувально-підривну і диверсійну діяльність РФ та інших держав, дії, спрямовані на розпалювання міжетнічної, міжконфесійної, соціальної ворожнечі і ненависті, сепаратизму і тероризму, створення і всебічна підтримка маріонеткових квазідержавних утворень на тимчасово окупованій території частини Донецької та Луганської областей» (Розділ II «Засади розвитку сектору безпеки і оборони»). Основними завданнями сектору безпеки і оборони, зокрема, визначено захист конституційного ладу, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення громадської безпеки та охорони державної таємниці, іншої інформації з обмеженим доступом (Розділ II «Засади розвитку сектору безпеки і оборони»). Метою реформування Служби безпеки України (СБУ) є, зокрема, протидія розвідувальній, розвідувально-підривній та іншій протиправній діяльності спеціальних служб іноземних держав, окремих організацій, груп та осіб, що створюють загрози національній безпеці України (Розділ III «Основні завдання розвитку сектору безпеки і оборони»). Окрім того, у додатку до цієї Концепції вміщено Розподіл відповідальності складових сектору безпеки і оборони України за організацію планування, реагування на загрози та під час виконання завдань за призначенням. Один із секторів безпеки має забезпечувати кібербезпеку та захист інформації, кризовими ситуаціями у сфері якої названо проведення іншою державою проти України спеціальних інформаційних операцій, спрямованих на підрив конституційного ладу, суверенітету та територіальної цілісності України, загострення суспільно-політичної ситуації та проведення іншою державою проти України спеціальних інформаційних операцій, спрямованих на підрив обороноздатності, деморалізацію

особового складу Збройних Сил України (ЗС України) та інших військових формувань [13].

У Воєнній доктрині України, затвердженій Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015, зазначено, що однією з актуальних воєнних загроз для України визнано активізацію спеціальними службами РФ розвідувально-підривної діяльності в Україні для дестабілізації внутрішньої соціально-політичної обстановки в Україні, а також з метою підтримки не передбачених законом збройних формувань у східних регіонах України і створення умов для розширення масштабів збройної агресії (Розділ II «Безпекове середовище (глобальні, регіональні та національні аспекти) у контексті воєнної безпеки»). Одним із основних завдань воєнної політики України у найближчий час і в середньостроковій перспективі є попередження та ефективна протидія інформаційно-психологічним впливам іноземних держав, спрямованим на підрив обороноздатності, порушення суверенітету і територіальної цілісності України, дестабілізацію внутрішньої соціально-політичної обстановки, провокування міжетнічних та міжконфесійних конфліктів в Україні (Розділ III «Цілі та основні завдання воєнної політики») [14].

Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, визнано, що однією з актуальних загроз національній безпеці України є розвідувально-підривна і диверсійна діяльність, дії, спрямовані на розпалювання міжетнічної, міжконфесійної, соціальної ворожнечі і ненависті, сепаратизму і тероризму, створення і всебічна підтримка, зокрема військова, маріонеткових квазідержавних утворень на тимчасово окупованій території частини Донецької та Луганської областей (Розділ 3 «Актуальні загрози національній безпеці України»). Одним із пріоритетів забезпечення інформаційної безпеки є виявлення суб'єктів українського інформаційного простору, що створені та/або використовуються РФ для ведення інформаційної війни проти України, та унеможливлення їхньої підривної діяльності (Розділ 4 «Основні напрями державної політики національної безпеки України») [1].

Відповідно до ст. 7 Закону України від 19 червня 2003 року № 964-IV «Про основи національної безпеки України» основною реальною та потенційною загрозою національній безпеці України, стабільності в суспільстві є розвідувально-підривна діяльність іноземних спеціальних служб [15].

У ст. 7 Закону України від 26 грудня 2002 року № 374-IV «Про контррозвідувальну діяльність» передбачено, що підрозділи та співробітники СБУ, зокрема, мають таке право, як проводити контррозвідувальні операції та відповідні оперативні й оперативно-технічні заходи з метою попередження, своєчасного виявлення і припинення розвідувально-підривної діяльності на шкоду державній безпеці України [16].

Згідно зі ст. 2 Закону України від 25 березня 1992 року № 2229-XII «Про Службу безпеки України» на цей правоохоронний орган з-поміж інших завдань покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, закон-

них інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб. Окрім того, СБУ відповідно до своїх основних завдань зобов'язана, зокрема, здійснювати контррозвідувальні заходи з метою попередження, виявлення, припинення і розкриття будь-яких форм розвідувально-підривної діяльності проти України (ст. 24) [17].

Однак у жодному з вказаних нормативно-правових актів не розкривається зміст понять «підривна діяльність», «розвідувально-підривна діяльність» чи «підрив». Проте, проаналізувавши випадки використання цих термінів у законодавстві України, можна дійти висновку, що законодавець вкладає такі ознаки у зміст відповідних понять:

1) запобігання розвідувально-підривній діяльності пов'язується з компетенцією СБУ, яка визначена як державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України, основним завданням якої є захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці (ст.ст. 1, 2 Закону України «Про Службу безпеки України») [17];

2) розвідувально-підривна діяльність розцінюється як загроза національній безпеці України.

У науковій літературі вчені-криміналісти пропонують таку інтерпретацію поняття «підривна діяльність». О.Ф. Бантишев розуміє під нею «різновид боротьби, здійснюваної проти України державами, їх спеціальними службами, партіями, закордонними антиукраїнськими організаціями, окремими ворожими елементами, що знаходяться на території України, з метою підриву чи ослаблення конституційного ладу України, нанесення шкоди суверенітету, територіальній цілісності і недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України» [18, с. 73]. Аналогічне визначення відтворене у спільній науковій праці цього автора та О.В. Шамари [11, с. 94]. На думку М.І. Хавронюка, підривною діяльністю є «надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Це передбачає сприяння їх можливим чи дійсним зусиллям заподіяти шкоду державній безпеці України. При цьому підривною слід визнавати будь-яку діяльність, пов'язану зі спробою зміни системи вищих органів державної влади нелегітимним шляхом, з втручанням у міжнародну або внутрішню політику України, зі спробою змінити її територію або знизити обороноздатність, з ужиттям заходів щодо посилення економічної залежності України від інших держав тощо. Отже, види підривної діяльності проти України можуть бути різноманітними. Різною може бути й допомога у проведенні такої діяльності. Вона може надаватися шляхом організації чи виконання конкретного злочину, схиляння до державної зради інших осіб, усунення перешкод для вчинення певних діянь тощо» [19, с. 820]. Зокрема, М.Й. Коржанський зазначав, що «надання іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам допомоги у підривній діяль-

ності проти України охоплює всі можливі способи заподіяння шкоди державним інтересам України» [20, с. 174]. В.Я. Тацій вважає, що «надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України полягає в будь-якій допомозі у проведенні підривної діяльності проти інтересів України. При цій формі не має значення, як діяла особа – за завданням іноземної держави чи з власної ініціативи. Допомога у проведенні підривної діяльності може виявлятися у сприянні резидентам (таємним представникам іноземних розвідок), укритті розвідника або його спорядження, вербуванні агентів для проведення підривної діяльності проти України тощо. Цією формою охоплюються й випадки, коли особа за завданням іноземних держав або їх представників організовує (або вчинює) на шкоду Україні будь-який інший злочин проти основ національної безпеки України (наприклад, диверсію, посягання на життя державного чи громадського діяча). У таких випадках відповідальність повинна наставати за сукупністю злочинів (наприклад, за ст.ст. 111 і 113 чи 112 КК України)» [21, с. 12].

Таким чином, науковці ототожнюють підривну діяльність зі спричиненням шкоди різноманітного характеру інтересам держави, її національній безпеці.

З метою аналізу судового тлумачення поняття «підривна діяльність» було розглянуто п'ять судових вироків, тексти яких опубліковано у Єдиному державному реєстрі судових рішень: Каланчацького районного суду Херсонської області від 26 вересня 2014 року [22], Деснянського районного суду м. Чернігова від 9 лютого 2015 року [23], Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 6 квітня 2015 року [24], Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 19 лютого 2016 року [25], Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від 22 червня 2016 року [26]. Ці вироки були постановлені за ст. 111 КК України, в яких винуватим ставилося у вину вчинення державної зради у формі надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Зауважимо, що вчинення цього діяння інкримінується винуватим найчастіше. З усіх судових вироків за ст. 111 КК України лише в одному випадку особа визнавалася винуватою в шпигунстві та в другому – в переході на бік ворога в умовах збройного конфлікту.

Яким чином інтерпретується поняття «підривна діяльність» у вказаних вироках? До такої діяльності суди віднесли:

- збір та передачу відомостей військового характеру щодо базування і переміщення військових частин та з'єднань ЗСУ на території Херсонської області, ступеня їх бойової готовності, чисельності особового складу, виду та кількості озброєння тощо, а також щодо пошуку осіб із числа військовослужбовців підрозділів ЗСУ, дислокованих у Херсонській області, які хотіли б перейти на територію тимчасово окупованої Автономної Республіки Крим (АРК) на службу до лав ЗС РФ на виконання завдання представника іноземної держави – офіцера управління зв'язку штабу Чорноморського флоту РФ. Передача цих відомостей під час телефонних розмов представнику іноземної держави (вирок Каланчацького районного суду

- Херсонської області від 26 вересня 2014 року) [22];
- збір інформації з обмеженим доступом, що становить військову таємницю (з грифом «Для службового користування») на виконання завдання спецслужби РФ щодо кількісного складу військовослужбовців військової частини, характеризуючих, біографічних та контактних даних військовослужбовців частини, в тому числі й тих, які перебували у відрядженні у зоні проведення антитерористичної операції (АТО) на сході України, планів оборони території військових містечок Національної гвардії України, позивні та радіочастоти, схеми оповіщення та бойові розрахунки військової частини тощо. Передача цих відомостей електронною поштою з власної електронної скриньки на адресу Інтернет-магазину «Лубянка». Згідно з висновком експерта від 22 липня 2014 року відомості, що містяться в інформації, спричиняють шкоду національній безпеці та інтересам України у сфері забезпечення правопорядку, знижує обороноздатність нашої держави (зокрема на території Чернігівської області) та створює умови для діяльності іноземних розвідок (у тому числі й розвідувальних служб РФ), оскільки надає їм можливість здійснення вербування агентури серед військовослужбовців вказаної військової частини (вирок Деснянського районного суду міста Чернігова від 9 лютого 2015 року) [23];
 - злочинну змову з двома особами для отримання з РФ зброї, боєприпасів та вибухових пристроїв, використання їх на території міста Маріуполя Донецької області проти представників органів державної влади, співробітників правоохоронних органів, військовослужбовців, які задіяні в АТО, мирних учасників мітингів та пересічних громадян з метою дестабілізації суспільно-політичної обстановки у східних областях України, а також для утримання влади незаконно створеної «ДНР» на території міста Маріуполя. Згідно з цією домовленістю Особа-1 повинна була доставити отриману від іноземних представників зброю та боєприпаси до міста Маріуполя, знайти інших осіб для озброєного нападу та видати вказану зброю таким учасникам. При цьому в момент отримання зброї Особа-1 разом з іншими співучасниками були затримані співробітниками СБУ (вирок Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 19 лютого 2016 року) [25];
 - змову Особи-1 з представниками спецслужб РФ та виконання завдання про угон закріпленого за нею літака СУ-24 МР. Передачу інформації про час та маршрут виконання спеціального польоту вздовж державного кордону України літаком СУ-24МР, який здійснив екіпаж під командуванням Особи-1. Ця інформація, за висновком експерта, належить до державної таємниці. На виконання цього завдання Особа-1 розробила декілька варіантів уgonу літака під час виконання ним спеціальних бойових розвідувальних польотів. Під час польоту біля кордону з РФ Особа-1 намагалася перелетіти на територію РФ, однак свій злочинний намір до кінця не довела у зв'язку з неузгодженістю дій з представниками спецслужб РФ та активними діями штурмана літака з відновлення маршруту польоту (вирок Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від

22 червня 2016 року) [26].

У двох випадках було постановлено виправдувальні вироки: Івано-Франківським міським судом Івано-Франківської області від 12 травня 2016 року [27] та Вінницьким міським судом Вінницької області від 16 червня 2016 року [28].

Згідно з обставинами кримінального провадження у першому випадку Особа-1, позаштатний кореспондент каналу «112 Україна» в місті Івано-Франківську та єдиний акредитований «ЛНР» представник українських ЗМІ, розмістив на відеохостингу «YouTube» в мережі Інтернет відеоролик під назвою «Особа-13 з Луганської ОДА», в якому звинуватив українських військових у вбивстві мирного населення поблизу Луганської ОДА та назвав представників ополчення «ЛНР» та «ДНР» «військовими» та «героями». Подібне інтерв'ю дав каналу «112 Україна» та російському каналу «Россия 24». Також Особа-1 закликав відмовитися від мобілізації, розмістивши відеоролик «Інтернет-акція: «Я відмовляюся від мобілізації» на відеохостингу «YouTube», що, за висновком судово-лінгвістичної (авторознавчої) експертизи, є однією з форм підривної діяльності проти України на шкоду її обороноздатності у сучасних умовах. Окрім того, Особа-1 отримала завдання від журналіста російського каналу «НТВ» щодо підготовки репортажів з участю тих жителів села Черемхів Коломийського району Івано-Франківської області, які висловлюються проти мобілізації та не мають наміру йти воювати. Особа-1 намагалася отримати у місцевих жителів інтерв'ю щодо відмови їх від мобілізації та небажання брати участь у бойових діях на сході України. Також Особа-1 неодноразово давав інтерв'ю російським телеканалам, засуджуючи оголошену в Україні мобілізацію та звинувачуючи центральні органи влади України у «знищенні мирного населення на Донбасі» та ескалації військового конфлікту у вказаному регіоні.

Постановляючи вирок та виправдовуючи Особу-1 у вчиненні державної зради, суд мотивував своє рішення наступним:

1) практикою Європейського суду з прав людини. На його думку, ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод захищає право журналістів розкривати інформацію з питань, що становлять суспільний інтерес, за умови, що вони діють сумлінно, послуговуються точною фактологічною основою й надають «надійну і точну» інформацію відповідно до норм журналістської етики (п. 46 рішення у справі «Дюпюї та інші проти Франції» (Dupuis and Others v France), 1914/02, 7 червня 2007 року);

2) неналежністю та недопустимістю низки доказів, що є у кримінальному провадженні;

3) звинуваченням Особи-1 в умисному наданні іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, а не безпосереднє здійснення ним підривної діяльності проти України на шкоду її обороноздатності у сучасних умовах, що мало місце в цьому випадку;

4) правом на свободу слова, що не обмежене законом і діє незалежно від кордонів та яке охоплює виступи Особи-1, в яких вона заперечувала масову присутність російських військових у зоні АТО, наголошувала на високій

дисципліні та героїзмі протилежної сторони конфлікту, фактичній громадянській війні на цій території та звинувачувала українських військових у знищенні мирного населення [27].

За обставинами кримінального провадження, що відображені у вирокі Вінницького міського суду Вінницької області від 16 червня 2016 року, Особа-1 проходила військову службу у військовій частині А1656, яка до 13 травня 2014 року дислокувалась в місті Севастополі АРК. Маючи об'єктивну можливість своєчасно прибути до військової частини А2656 (м. Вінниця) або до Повітряних Сил ЗСУ чи іншого підрозділу ЗСУ і виконувати обов'язки військової служби, порушуючи нормативно-правові акти у військовій сфері, з метою ухилення від проходження військової служби, до будь-якої з цих військових частин у визначений термін не з'явилася та до виконання службових обов'язків не приступила, а вступила на військову службу до ЗС РФ. Відповідно до обвинувального висновку саме в цьому вбачається наявність у діянні Особи-1 такої форми державної зради, як надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. Постановляючи виправдувальний вирок, суд мотивував своє рішення неналежністю та недопустимістю наданих доказів, а також недоведеністю умислу особи на вчинення державної зради у відповідній формі [28].

Такий спосіб вчинення державної зради, як надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України, сформульовано таким чином, що протиправним визнається не безпосереднє здійснення громадянином України підривної діяльності проти нашої держави, а лише надання допомоги іноземній державі, іноземній організації або їх представникам у проведенні підривної діяльності проти України. Надання допомоги можна витлумачити шляхом з'ясування значення слів, що утворюють цей термінологічний зворот. Так, в українській мові «допомога» – це «сприяння, підтримка в чому-небудь» [29, с. 319], а «надання» – це дія за значенням «надавати», що має такий зміст: «1) дати що-небудь у якійсь кількості або в кілька заходів; 2) давати можливість мати щось, користуватися чимось і т. ін.» [29, с. 709]. Ураховуючи етимологію термінологічного звороту «надання допомоги», доходимо висновку, що за значенням він близький до фізичного пособництва, яким визнається сприяння вчиненню злочину іншими співучасниками порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод (ч. 3 ст. 27 КК України). Таким чином, надання допомоги як складова способу вчинення державної зради, на нашу думку, полягає в активних діях громадянина України, який сприяє іноземній державі, іноземній організації або їх представникам у проведенні підривної діяльності проти України шляхом надання порад, вказівок, засобів чи знарядь або усуненням перешкод.

Також зауважимо, що у ч. 1 ст. 111 КК України криміналізовано надання громадянином України допомоги у проведенні підривної діяльності проти України, а не за безпосереднє здійснення такої діяльності. Її, відповідно, можуть реалізувати лише іноземна держава, іноземна організація або їх представники. Однак не можна тлумачити термінологічний зворот «надання до-

помоги» у вузькому значенні, як це має місце у вирокі Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 12 травня 2016 року [28], відповідно до якого, нагадаємо, Особа-1 була виправдана за вчинення державної зради, а одним із виправдувальних мотивів був той, що ця особа не надавала допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. На нашу думку, надання допомоги не можна інтерпретувати лише як передачу певної інформації представникам іноземної держави на виконання їхнього завдання. Надання допомоги може полягати і в тому, що громадянин України може вчинити певні дії, що є частиною загального плану іноземної держави, іноземної організації або їх представників щодо проведення розвідувально-підривної діяльності проти України. Наприклад, у вказаному вирокі проведення репортажів відповідного змісту, розміщення матеріалів у мережі Інтернет, агітація інших осіб. З урахуванням цього з формально-юридичної точки зору у діянні Особи-1 мав місце склад державної зради у формі надання представнику іноземної держави допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. У цьому випадку перешкодою є неналежність та недопустимість доказів, про що вказано у вирокі суду. Тобто відсутні належна процедурна складова доведеності вини у вчиненні державної зради Особою-1.

Формулювання способу вчинення державної зради, що досліджується у цій статті, містить чітку вказівку на тих суб'єктів, яким має надавати допомогу у проведенні підривної діяльності громадянин України. Це іноземна держава, іноземна організація або їх представники. Таке формулювання містить певні недоліки, згідно з яким державною зрадою, вчиненою способом надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України, не охоплюється відповідне сприяння міжнародним організаціям або їх представникам. Вказівка на них міститься у відповідних нормах кримінальних кодексів іноземних країн. Наприклад, це ст. 356 «Зрада держави» КК Республіки Білорусь [30], ст. 175 «Державна зрада» КК Республіки Казахстан [31]. Тож вважаємо за доцільне внести зміни у відповідне формулювання ст. 111 КК України, вказавши на те, що допомога у проведенні підривної діяльності проти України надається іноземній державі, іноземній або міжнародній організації чи їх представникам.

Як було зазначено вище, змістом злочинної діяльності громадянина України, який сприяє цим організаціям або їх представникам, є надання допомоги у проведенні ними підривної діяльності проти України. З такого формулювання вбачається, що громадянин України лише сприяє у цьому іноземній державі, іноземній організації або їх представникам, однак сам підривної діяльності не здійснює. Її, відповідно, й реалізують останні суб'єкти. Як було зазначено вище, термінологічний зворот «підривна діяльність» у законодавстві не використовується. Здебільшого законодавець оперує таким зворотом, як «розвідувально-підривна діяльність». Тому для того, щоб у правозастосувача не виникало спокуси буквально тлумачити поняття, що використовується у ч. 1 ст. 111 КК України (як діяльності, у результаті якої на території України вчиняються вибухи), у диспозиції цієї статті більш доцільно замінити термінологічний зворот «підривна діяльність» на зворот «розвідувально-підривна діяльність».

Однак і така пропозиція, на нашу думку, підлягає коригуванню. Досить вдало описаний зміст злочинної діяльності у кримінальних кодексах іноземних країн. Наприклад, у ст. 356 КК Республіки Білорусь аналогічний спосіб зради Батьківщини сформульовано так: інше надання допомоги іноземній державі, міжнародній або іноземній організації чи їх представникам у проведенні діяльності, спрямованої на спричинення шкоди національній безпеці Республіки Білорусь [30]. У ст. 175 КК Республіки Казахстан міститься таке формулювання відповідного способу вчинення державної зради: інше надання допомоги іноземній державі, міжнародній або іноземній організації чи їх представникам у проведенні діяльності, спрямованої проти національних інтересів Республіки Казахстан [31]. На наш погляд, при формулюванні способу вчинення державної зради у ч. 1 ст. 111 КК України доцільно зауважити, що відповідна розвідувально-підривна діяльність повинна бути спрямована проти національних інтересів України, під якими розуміються життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток (ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України»). Така вказівка дасть змогу уточнити спрямованість суспільно небезпечного діяння іноземної держави, іноземної організації або їх представників та охоплюється порядком суспільних відносин, що охороняються кримінально-правовими нормами Розділу I «Злочини проти основ національної безпеки України» Особливої частини КК України.

У диспозиції ч. 1 ст. 111 КК України зазначено три способи вчинення державної зради: 1) перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту; 2) шпигунство; 3) надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Оскільки це самостійні способи вчинення злочину, то під час кримінально-правової кваліфікації необхідно встановити, що наявність ознак одного із вказаних способів виключає ставлення у вину іншого способу вчинення державної зради. Зокрема, надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України може мати місце у випадку передачі представникам іноземної держави певної інформації, яка не віднесена до державної таємниці. Адже шпигунство як спосіб вчинення державної зради полягає у передачі або збиранні з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю. Якщо розглянути судові рішення, що наводилися вище, сумнівним видається ставлення у вину у вироках Деснянського районного суду міста Чернігова від 9 лютого 2015 року та Каланчацького районного суду Херсонської області від 26 вересня 2014 року вчинення державної зради способом надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. Адже за обставинами справи, що описані у них, Особа-1 на виконання завдання спецслужби РФ щодо кількісного складу військовослужбовців військової частини, характеризуючих, біографічних та контактних даних військовослужбовців частини, в тому числі й тих, які пе-

ребували у відрядженні у зоні проведення АТО на сході України, планів оборони території військових містечок Національної гвардії України, позивні та радіочастоти, схеми оповіщення та бойові розрахунки військової частини тощо (вирок Деснянського районного суду міста Чернігова від 9 лютого 2015 року) [22], а в другому – Особа-1 збрала та передала відомості військового характеру щодо базування і передислокації військових частин та з'єднань ЗСУ на території Херсонської області, ступеня їх бойової готовності, чисельності особового складу, виду та кількості озброєння тощо (вирок Каланчацького районного суду Херсонської області від 26 вересня 2014 року) [23]. Ці відомості згідно зі Зводом відомостей, що становлять державну таємницю, затвердженим наказом Служби безпеки України від 12 серпня 2005 року № 440, очевидно, належать до інформації у сфері оборони, що містить державну таємницю. Тому у разі наявності у справі висновку експерта про віднесення відомостей, що збирали та передали особи представникам іноземної держави, до державної таємниці, винуватим у цих двох справах слід ставити у вину вчинення державної зради способом шпигунства [32].

Також варто вказати на те, що перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та шпигунство є формами надання допомоги у проведенні розвідувально-підривної діяльності. Відтак, у диспозиції ст. 111 КК України доцільно вказати, формулюючи третій спосіб вчинення державної зради, на надання іншої допомоги у здійсненні цієї діяльності.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши наукове та судове тлумачення поняття «підривна діяльність», а також такий спосіб вчинення державної зради, як надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, зроблено такі висновки та надано такі рекомендації:

1) на підставі аналізу регулятивного законодавства України встановлено, що у ньому використовується таке поняття, як «розвідувально-підривна діяльність». При цьому така діяльність розглядається як загроза національній безпеці України. З метою уточнення змісту відповідного поняття у диспозиції ч. 1 ст. 111 КК України запропоновано використати у ній замість термінологічного звороту «підривна діяльність» зворот «розвідувально-підривна діяльність»;

2) проаналізувавши наукові тлумачення поняття «підривна діяльність», зроблено висновок, що науковці ототожнюють його зі спричиненням шкоди різноманітного характеру інтересам держави, її національній безпеці;

3) надання допомоги як складова способу вчинення державної зради полягає в активних діях громадянина України, який сприяє іноземній державі, іноземній організації або їх представникам у проведенні підривної діяльності проти України шляхом надання порад, вказівок, засобів чи знарядь або усунення перешкод;

4) надання допомоги не можна інтерпретувати лише як передачу певної інформації представникам іноземної держави на виконання їхнього завдання. Надання допомоги може полягати і в тому, що громадянин України може вчиняти певні дії, що є частиною загального плану іноземної держави, іно-

земної організації або їх представників щодо проведення розвідувально-підривної діяльності проти України;

5) визнано недосконалим формулювання у ч. 1 ст. 111 КК України кола суб'єктів, яким має надавати допомогу у проведенні підривної діяльності громадянин України, до якого законодавцем віднесено іноземну державу, іноземну організацію або їх представників. Усунувши прогалину кримінально-правового регулювання у цій частині, запропоновано включити в коло таких суб'єктів міжнародні організації та їх представників;

6) запропоновано вказати у диспозиції ч. 1 ст. 111 КК України, що розвідувально-підривна діяльність повинна бути спрямована проти національних інтересів України;

7) наявність ознак будь-якого іншого способу державної зради (перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту чи шпигунство) виключає можливість ставлення у вину особі вчинення державної зради способом надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України;

8) перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та шпигунство є формами надання допомоги у проведенні розвідувально-підривної діяльності. Відтак, у диспозиції ст. 111 КК України доцільно вказати, формулюючи третій спосіб вчинення державної зради, на надання іншої допомоги у здійсненні цієї діяльності;

9) запропоновано викласти диспозицію ч. 1 ст. 111 КК України у такій редакції:

«1. Державна зрада, тобто діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній або міжнародній організації або їх представникам іншої допомоги в проведенні розвідувально-підривної діяльності проти національних інтересів України».

Висновки, одержані у цій науковій статті, можуть бути використані для подальшого дослідження проблем кримінальної відповідальності за державну зраду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2013 року / Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=110381&libid=100820
4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2014 року / Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=110381&libid=100820#

5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2015 року / Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820#
6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–червень 2016 року / Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gar.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112661&libid=100820
7. Звіт про кількість осіб, засуджених, виправданих, справи щодо яких закрито, неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру та види кримінального покарання за 2013 рік (форма 6) / Офіційний веб-портал «Судова влада України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/5533iopoioipo/
8. Звіт про кількість осіб, засуджених, виправданих, справи щодо яких закрито, неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру та види кримінального покарання за 2014 рік (форма 6) / Офіційний веб-портал «Судова влада України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/lkflghkjlh/
9. Звіт про кількість осіб, засуджених, виправданих, справи щодо яких закрито, неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру та види кримінального покарання за 2015 рік (форма 6) / Офіційний веб-портал «Судова влада України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/Sud_statustuka_Zvit_2015/
10. Звіт про кількість осіб, засуджених, виправданих, справи щодо яких закрито, неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру та види кримінального покарання за перше півріччя 2016 року (форма 6) / Офіційний веб-портал «Судова влада України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/I_pivricha_zvit/
11. *Бантисhev O.Ф.* Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): моногр. / O.Ф. Бантисhev, O.В. Шамара. – [3-тє вид., перероб. та доп.]. – Луганськ: ТОВ «Віртуальна реальність», 2014. – 198 с.
12. *Гайворонський O.Ю.* Предмет злочинного впливу у злочинах проти основ національної безпеки України, досудове розслідування яких віднесено до підслідності слідчих органів безпеки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Гайворонський Олександр Юрійович; Національна академія Служби безпеки України. – К., 2015. – 199 с.
13. Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, затверджена Указом Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/92/2016/print1447438549316020>
14. Воєнна доктрина України, затверджена Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>
15. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
16. Про контррозвідувальну діяльність: Закон України від 26 грудня 2002 року № 374-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/374-15>
17. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 року № 2229-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>
18. *Бантисhev O.Ф.* Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): моногр. / O.Ф. Бантисhev; Національна академія СБ України. – К.: Наук.-вид. від. Національної академії Служби безпеки України, 2002. – 144 с.
19. *Дудоров O.O.* Кримінальне право: навч. посіб. / O.O. Дудоров, M.I. Хавронюк; за заг. ред. M.I. Хавронюка. – К.: Ваїте, 2014. – 944 с.
20. *Коржанський M.Й.* Науковий коментар Кримінального кодексу України / M.Й. Коржанський. – К.: Атіка, Академія, Ельга-Н, 2001. – 656 с.
21. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Та-

- ція, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – [5-те вид., допов.]. – Х.: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.
22. Вирок Каланчацького районного суду Херсонської області від 26 вересня 2014 року, справа № 657/999/14-к / Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40635983>
 23. Вирок Деснянського районного суду м. Чернігова від 9 лютого 2015 року, справа № 750/10617/14, провадження № 1-кп/750/11/15 / Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42626608>
 24. Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 6 квітня 2015 року, справа № 310/6513/14-к / Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55977478>
 25. Вирок Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 19 лютого 2016 року, справа № 607/16616/14-к / Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43467650>
 26. Вирок Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від 22 червня 2016 року, справа № 683/2848/15-к, провадження № 1-кп/683/18/2016 / Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58673008>
 27. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 12 травня 2016 року, справа № 344/4742/15-к, провадження № 1-кп/344/1/16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57626315>
 28. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 16 червня 2016 року, справа № 127/21401/15-к, провадження № 1-кп/127/151/16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58395740>
 29. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.
 30. Уголовный кодекс Республики Беларусь: принят 9 июля 1999 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=1977
 31. Уголовный кодекс Республики Казахстан: принят 3 июля 2014 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252#pos=1;-217
 32. Звід відомостей, що становлять державну таємницю, затверджений наказом Служби безпеки України від 12 серпня 2005 року № 440 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05/page>

Загиней З. Надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України як спосіб вчинення державної зради / З. Загиней // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2016. – № 3. – С. 86–101 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasopysnaru.gov.ua/chasopys/ua/pdf/11-2016/zaginej.pdf>

Зоя ЗАГИНЕЙ

ПРЕДОСТАВЛЕНИЕ ПОМОЩИ В ПРОВЕДЕНИИ ПОДРЫВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРОТИВ УКРАИНЫ КАК СПОСОБ СОВЕРШЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ИЗМЕНЫ

Рассмотрена проблема научного и судебного толкования понятия «подрывная деятельность против Украины» как конститутивный признак государственной измены (ст. 111 УК Украины), а также такого способа этого состава преступления, как предоставление иностранному государству, иностранной организации или их представителям помощи в проведении подрывной деятельности против Украины. Выделены основные признаки указанного способа. Предложена редакция диспозиции ч. 1 ст. 111 Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: научное толкование; судебное толкование; подрывная деятельность против Украины; оказание помощи; иностранное государство; иностранная организация или их представители; шпионаж; государственная измена; преступления против основ национальной безопасности Украины.

Zoya ZAGYNEY

ASSISSTANCE TO IMPLEMENTATION OF SUBVERSIVE ACTIVITY AGAINST UKRAINE AS A WAY OF STATE TREASON COMMITMENT

The problem of scientific and judicial interpretation of the concept of «subversive activities against Ukraine» as the constitutive elements of treason (Art. 111 of the Criminal Code of Ukraine), as well as such a method of that offense, as the provision of a foreign state, a foreign organization or their representatives assistance in carrying out subversive activities against Ukraine. The basic features of this method. Proposed editorial disposition part 1 Art. 111 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: scientific interpretation; judicial interpretation; subversion against Ukraine; assistance; a foreign state; foreign organization or their representatives; espionage; treason; crimes against the national security of Ukraine.

Надання допомоги в проведенні підірвальної діяльності проти України як спосіб вчинення державної зради, с. 86–101